

International Journal of Social Sciences

ISSN: 2587-2591

DOI Number: <http://dx.doi.org/10.30830/tobider.sayi.4.6>

Volume 2/2 Fall

2018 p. 74-101

OSMANLI'DAN GÜNÜMÜZE BULGARİSTAN'DA TÜRK KADINI THE TURKISH WOMAN IN BULGARIA FROM OTTOMAN TIMES TO NOWADAYS

Ayşe KAYAPINAR¹

ÖZ

Bu çalışmanın amacı, Bulgaristan'da asırlar boyunca oluşan Türk kadınının imajını incelemektir. Osmanlı kaynaklarında Osmanlı padişahlarının kız kardeşlerinden, kızlarından ve eşlerinden söz edilmektedir. Bunlardan bir kısmı, Bulgaristan coğrafyası ile yakından ilgilenmişler ve burada vakıflar kurmuşlardır. Nitekim Osmanlı kaynaklarında bunların isimlerini takip etmek ve kurdukları hayratla ilgili bilgilere ulaşmak mümkün olmaktadır. Yine uçbeylerinden Mihaloğulları ailesine mensup kadın temsilciler, vakıflar kurarak kendilerini hayrat işlerine adanmışlardır. Balkanlarda İslamlaşmanın ve Türkleşmenin öncüsü olarak sadece erkekler değil, kadın dervişlere de rastlamaktayız. Bunlar arasında Kızana Sultan ile Elmalı Baba'nın kızı Fatma Ana'yı unutmamak gerekir. Ayrıca Demir Baba gibi bir kutbu doğuran Zahide Ana da Bulgaristan'daki Türk kadın imajı bakımından önemlidir. XVII. ve XVIII. yüzyıl kaynaklarında ise Bulgaristan'da okumayı seven ve kitap sahibi olan Türk kadın imajına ulaşmaktayız. XIX. yüzyılın ikinci yarısından ve XX. yüzyılın başından itibaren yaşanan göçler Bulgaristan'daki Türk kadınını zorluklarla imtihan etmiştir. Türk kadını, cephede ve göçlerde eşini, evladını kaybetmiştir. Komünizm döneminde eşiyle omuz omuza çalışan, okuyan, yılmadan usanmadan evlatları ve ailesi için mücadele eden bir kadın karşımıza çıkmaktadır. Bazı sanat ve bilim dallarında meşhur isimler kendilerine yer edindiler. Türk kadını, sanatçı, doktor, öğretmen oldu. 1984-85 yılındaki ad değişikliğinde ve sonrasında mücadele eden Türk kadını ön plana çıktı. Son olarak 1989 göçü ile gelenler arasında önemli yere sahip ve saygın

¹ Prof. Dr., Tekirdağ Namık Kemal Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, E-mail: akayapinar66@hotmail.com

meslekler edinmiş kadınlar da toplumda yerini aldı. Çalışmada Osmanlı döneminden günümüze Bulgaristan coğrafyasında iz bırakan Türk kadın imajının oluşumu incelenecektir.

Anahtar kelimeler: Osmanlı Devleti, Balkanlar, Bulgaristan, Türk kadını, Göç

ABSTRACT

The aim of this study is to examine the image of a Turkish woman in Bulgaria over the centuries. The sisters, daughters, spouses of the Ottoman sultans are mentioned in the Ottoman sources. Some of them have been closely related to Bulgaria's geography and have established foundations here. As a matter of fact, it is possible to follow the names of them in the Ottoman sources and to get information about the foundations they have established. Women representatives of Mihaloğulları family also set up foundations and devoted themselves to charity work. We find in the Balkans not only men but also women-dervishes as the pioneers of Islamization and Turkishization. Among these we should not forget Kızana Sultan and Fatma Ana, the daughter of Elmalı Baba. In addition, Zahide Ana, who gave birth to a pole like Demir Baba, is also important for the image of Turkish women in Bulgaria. In the 17th and 18th centuries, we reach the image of a Turkish woman who likes to read and is a book owner in Bulgaria. Migrations from the second half of the nineteenth century and the beginning of the twentieth century has challenged the Turkish woman in Bulgaria with difficulties. The Turkish woman has lost her husband and children in the fronts and during the migrations. In the communist era, we come across a Turkish woman who is working, studying, struggling for her children without being tired of her life. In some arts and sciences, well-known names took their place. Turkish woman became artist, doctor, teacher. In 1984-1985 during the campaign of the change of Turkish names with Bulgarian ones and after, fighting Turkish woman came to the fore. Finally, we will speak about the women who have come to Turkey in 1989 and who have gained a significant place in society and earned respectable professions. In this study, the formation of the image of Turkish women who left their mark on the Bulgarian geography from the Ottoman period to the present will be examined.

Key words: Ottoman Empire, Balkans, Bulgaria, Turkish woman, Migration

Giriş

Bugünkü Bulgaristan topraklarının tamamı 1396 yılında Osmanlı toprağı haline gelir. 1878 yılında Berlin Kongresiyle bir Bulgaristan Prensiğı ile Şark-i Rumeli Vilayeti oluşturulur. Şark-i Rumeli Vilayeti de 1895 yılında Bulgarlar tarafından işgal edilir. 1908 yılında Bulgaristan'ın bağımsızlığı Osmanlı Devleti tarafından kabul edilir, 1912-1913 yılında ise Kırcaali bölgesi Bulgaristan'a dâhil edilir. Bulgaristan 1396-1908 yılları arasında 512 yıl Osmanlı hâkimiyetinde kalmıştır. Bu süreçte Bulgaristan coğrafyasına Anadolu kökenli Türklerin yerleştirilmesi ile burada Türk nüfusu oluşmuştur. Ancak Bulgaristan topraklarının Osmanlılar tarafından fethi 1362 yılında Eski Zağra ve Filibe'nin fethiyle başlar. Bu topraklarda Osmanlı akıncıları iskan edilir (Erdoğan Özönlü&Kayapnar, 2017: 7-13). Çirmen Sancağı içerisinde görölen Kırcaali bölgesinin fethi de bu tarihlere yakın bir dönemde gerçekleştiğı söylenebilir. Ayrıca Kırcaali bölgesinin Bulgaristan'a dahil edilmesi 1912 yılında Birinci Balkan Savaşı sonucunda olduğunu düşünürsek Bulgaristan coğrafyasının tamamının Osmanlı hakimiyetinden ayrılması 551 yıl sürmüştür. Bu süreç içerisinde Osmanlı sadece askeri ve idari anlamda bölgede yerleşmemiş, burada yoğun bir Türk iskanı gerçekleştirmiş, bölgenin Türkleşmesini ve İslamlaşmasını sağlamıştır. Anadolu kökenli Türklerin Bulgaristan coğrafyasına yerleşmesi, fetih hareketlerine paralel olarak gerçekleşmiştir. Bu süreçle ilgili kaynaklar göz önünde bulundurulduğunda Bulgaristan'daki Türk kadın profilinin de bu tarihlerde oluşmaya başladığı söylenebilir.

Bu çalışmanın amacı asırlar boyu Bulgaristan'daki Türk kadın imajının oluşumunu tetkik etmek ve bu imajın temel özelliklerini tespit etmektir. Öncelikle belirtmemiz gerekir ki Bulgaristan'daki Türk kadın imajı, Balkanlardaki Osmanlı ve Türk kültürünün birikiminin bir sonucudur. Ancak Bulgaristan'daki Türk kadın imajı derin ve müstakil bir araştırmaya tabi tutulmamış, hatta ihmal edilmiş bir konu olarak kaşımıza çıkmıştır. Bulgaristan'daki Türk kadını, sabrı, çalışkanlığı ve gücü ile asırlarca oluşan bir geleneğin birleşimidir. Bulgaristan'da Türk kadını biraz gölgede kalmış, ismi sessiz kahraman olarak yaşamıştır. Yine de göğsümüzü kabartan, çalışmaları ile adlarını Bulgaristan Türklüğü tarihine yazdıran Türk kadınlarının olduğunu da ifade etmek gerekir. İşte bu çalışmamızı bu isimlere ithaf etme arzusuyla kaleme aldık.

I. Bulgaristan'da Vakıf Sahibi Kadınlar

Bugünkü Bulgaristan coğrafyasında Osmanlı hakimiyetinin kurulduğu asırlarda kadınların kaynaklarda adının geçmesi ya vakıflar ya da tasavvufi çevre sebebiyle görölmektedir. Osmanlı askeri seferlerin yanı sıra kolonizatör Türk dervişleri de fethedilen bölgelere giderek zaviyelerini kurmuşlar ve bölgenin Türkleşmesinde ve İslamlaşmasında katkı sağlamışlardır. Dervişlerle beraber ismi ilk geçen kişi Sultan Murat Hüdavendigâr'ın yani I. Murat'ın kızı Hatice Sultan'dır (Edirne Salnamesi, 1310: 451).

بوراده مدفون اعزّه کرامدن ارحد و یغمور وسید محمد بابالربک سلطان
مراد اول حضرتلرینه خدمات کثیره لری اولمالیدر که مشار الیه حضرتانه قزی
سلطان خدیجه نامه بر جوق ازاضی وقف و تخمین بیوراش وانکچون قضایه
سلطان یری نامی ویرلشد

“Burada medfün e’aze-i kirâmdan Evhad (Ahad) ve Yağmur ve Seyyid Mehmed Babaların Sultan Murad-ı evvel hazretlerine hademât-ı kesireleri olmalıdır ki müşarün ileyh huzeratına kızı Sultan Hadice nâmına bir çok arâzi vakf ve tahsîs buyurulmuş ve anınçün kazaya Sultanyeri nâmi verilmişdir.”

Sultan I. Murat, kızı Hatice Sultan adına Mestanlı-Koşukavak bölgesinden pek çok araziyi Evhad Baba, Yağmur Baba ve Seyyid Mehmed Baba gibi babalara vakfetmiş veya tahsis etmiştir. Bundan dolayı Hatice Sultan adına bu bölgeye Sultanyeri denilmiştir. XX. yüzyıla kadar Sultanyeri, Edirne Vilayetinin Gümülcine Sancağı içerisinde yer almıştır.

Bulgaristan’da vakıf sahibi diğer bir hanım sultan ise İsmihan Sultan’dır. II. Selim’in kızı İsmihan Sultan’ın evkafına tabi Varna köyleri arasında Kuyucuk Derbend, Kumluca, Çakarova’yı sayabiliriz (TKGMA KK 561: 111a-113b). İsmihan Sultan’ın Dupniçe bölgesinde ise mülk toprakları mevcuttur (Sezer, 2018: 375-395). Rusikasrı nahiyesinde ismi belirtilmemiş şehzadelerin annelerinin/valide sultanların evkafı, Yanbolu’da Kanuni Sultan Süleyman’ın annesi Hafsa Sultan’ın evkafı, Karınabad’ta ve Ahyolu’nda III. Murat’ın oğlu Mehmet’in annesinin evkafının yer aldığı kaynaklarda görülmektedir (TKGMA KK 561: 180a, 209a, 224b, 256b, 283a).

Bulgaristan’da vakıf kuran padişah ailesinden gelen kadınların yanı sıra akıncı uçbeyleri ailesine mensup kadınların da vakıflar kurduğu ve kendilerini hayır işlerine adadıkları kaynaklardan anlaşılmaktadır. Buna örnek olarak Kuzey Bulgaristan’da akıncı teşkilatını ve vakıflar kuran Gazi Mihaloğlu Ali Bey’in ailesinden gelen kadınların Plevne ve civarında vakıf kurmalarını gösterebiliriz (Kayapınar&Erdoğan Özünlü, 2015: 9-14, 63-140). Hasan Bey, temlik ettiği Dıbnik köyünü eşi Yahya Paşa kızı Hani Hatun’a mihr-i müeccel olarak veriyor. Hani Hatun kendine mülk olarak verilen bu köyü daha sonra vakfetmiş ve gelirinden bir kısmını Üsküp’te inşa ettirdiği mescidi ile eşi Hasan Bey’in ruhu için Plevne’de Kuran okunması amacıyla ayırmıştır (TKGMA KK 559: 116b). Tristenik adlı köy ise Ali Bey’in oğlu Mehmed’den kızı Hadice Sultan’a mülk olarak

intikal etmiş, ki o da, daha sonraki tarihlerde Plevne'de bina ettirdiği cami-i şerifinin giderlerine vakf etmiştir (CDA/BOA TT 382: 750; TKGMA KK 559: 73b). Yine Mihaloğlu ailesinden Ali Beyoğlu Mehmed Bey, diğer kızı Fatma'ya Gorna Griviçe karyesinin bir hissesini mülk olarak bırakmıştır. Bu karye daha sonra Mehmed Bey'in kardeşi Hasan Beyoğlu Süleyman'a intikal etmiştir. Süleyman Bey'in de bu mülkü daha sonra Plevne'de inşa ettirdiği camiye vakfettiğini görüyoruz (CDA/BOA, TT 382: 753; TKGMA KK 559: 116b). Ali Bey'in torunu Şehribanu, Ablaniçe karyesinin gelirini Plevne'de Süleyman Bey camiinde duaların okunması için vakf etmiştir (CDA/BOA, TT 382: 755; TKGMA KK 559: 118a). Gazi Ali Bey'in eşi Mahitab Hatun ise Bohot karyesinde sahip olduğu hisseyi 6 cüz Kuran okunması için vakf etmiştir (BOA TT 713: 227).

Silistre'de Haydar Hoca'nın kızı İne Hatun, Bedir kızı Cihan Hatun, İlyas kızı Ayşe Hatun (TKGMA KK 561, 58a), Varna'da Hamza kızı Tura Hatun, Narlı Hatun, Şah Hatun, Hızır kızı Hümafade, Zeyneb Hatun, Hundi Hatun, Hani Hatun, Mihri Hatun, Kıdem Hatun, Osman kızı Fatma Hatun, Ramazan kızı Mahi Hatun, İbrahim kızı Selime Hatun, Sıdika Hatun, Ayşe Hatun adlarıyla bilinen vakıf sahibi kadınlar dikkat çekmektedir (TKGMA KK 561: 58a, 116b-123a). Ayrıca Pravadi'de İbrahim kızı Rayiha Hatun, Yusuf kızı Ayşe Hatun, Çebni Hatun, Şahane Hatun, Akkadın Hatun, Gülistan Hatun, Hüma Hatun, Masume Hatun, Rahime Hatun, Mahmud kızı Safiye Hatun, Şükür Hoca kızı Sitade Hatun, Müslime Hatun, Tunca Hatun, Gülşah Hatun, Gülnar Hatun, Mahmud Bey kızı Mihri Hatun, Selçuk Hatun, Mehmed Bey kızı Hadice Hatun gibi vakıf sahibi kadınlara rastlamaktayız (TKGMA KK 561: 171a-177b). Bunlar camilerin, medreselerin giderlerini karşılamak üzere vakıflar kurmuşlardır.

Vakıf sahibi veya vakıf yöneten kadın örneklerine daha sonraki tarihlerde de rastlanılmaktadır. Örneğin XIX. yüzyılda Şumnu'da Fetvacioğulları mahallesi vardır. Mahalle ismini zenginlikleri ile tanınan ve bu malvarlığını vakfa dönüştüren Fetvacioğulları ailesinden almaktadır. Ailenin 28 dükkandan oluşan vakfının 1845'deki yöneticisi Fetvacioğlu Haviş Kadın'dır (Köksal, 2015: 606).

II. Bulgaristan'da Kadın Dervişler

Osmanlı fetih hareketlerine paralel olarak Bulgaristan coğrafyasına pek çok derviş yerleşmiş ve buraların Türkleşmesine ve İslamlaşmasına katkıda bulunmuştur. Bunlardan birisi de Elmalı Baba'dır. Onun kurduğu zaviye, Mestanlı (Momçilgrad) ilçesinin Mandacılar (Bivolyane) köyünde bulunmaktadır. Bugün bu zaviye hala ayaktadır. Elmalı Baba zaviyesinde Elmalı Baba türbesinin yanı sıra kızı Fatma'nın da türbesi bulunmaktadır. Elmalı Baba, aslında erken dönem Osmanlı kayıtlarında Timurhan Şeyh olarak bilinmektedir (CDA/ BOA, TT 20: 268). Timurhan Şeyh, vakfına ait Elmalı mezrasından ismini almıştır (Venedikova, 2009: 384). Fatma'nın kim olduğu bilinmiyordu.

Biz, Osmanlı tahrir defterlerindeki kayıtlardan Fatma'nın Timurhan Şeyh'in yani Elmalı Baba'nın kızı olduğunu tespit ettik. 1568 yılına ait kayıtlarda Elmalı Baba'nın kızı Fatma'nın ve sülaleden gelen başka hatunların, oğullarının, hatta eşlerinin isimlerinin de geçtiği görülmektedir. Bunlar arasında Akçe Hatun, İne Hatun, Ayşe Hatun, Hacı Hatun, Şah Hatun, Gülşah Hatun, Sultan Hatun, Nur Hatun, Turcihan Hatun, Müslime Hatun, Selim Şah Hatun gibi kadın isimlerini sayabiliriz. Kadınların evkaf defterlerinde bu şekilde kaydedilmesi Osmanlı kayıtlarında ender rastlanılan bir durumdur. Hatta evlatların annelerinin adıyla anılır olması hemen hemen hiç görülmeyen bir durumdur ve Elmalı Baba'nın sülalesindeki kadınların önemini ortaya koymaktadır (CDA/BOA TT 470: 615-620). Burada belirtmemiz gereken nokta, Elmalı Baba'nın yanı sıra sülalesinden gelen kadınlara zaviye içerisinde yer verilmesi ve bugün Fatma Ana'nın orada türbesinin bulunması, Elmalı Baba'nın kızının bölgede oynadığı rolü göstermektedir. Bu da Bulgaristan coğrafyasında Türkleşme ve İslamlaşma sürecinde kadın dervişlerin rolünü anlamamızı sağlamaktadır.

Bulgaristan coğrafyasında adına rastladığımız bir başka kadın derviş de Kızana Sultan'dır. Kayıtlardan zaviyesi Eski Cuma yani Tırgovişte iline bağlı Momino köyündedir. Bu kadın derviş muhtemelen Kanuni Sultan Süleyman döneminde yaşamıştır. Kızana Sultan'ın diğer isimleri Zühra ve Fatma'dır. Kızana Sultan, Demir Baba velayetnamesinde geçmektedir. Demir Baba'nın babası Hacı Dede ve annesi Zahide evlenirken Kızana Sultan sağdıç olarak tayin edilmiştir (Kılıç ve Bülbül, 2011: 51-52). İsmihan Zahide Dürdane ise Demir Baba'nın annesidir. Başka bir deyişle gücü dillere destan olmuş Demir Baba'yı doğuran anne figürüdür (Kılıç ve Bülbül, 2011: 59). Kadın dervişler, Bulgaristan'da çağlar boyunca Türk kadın imajının oluşumuna katkı sağlayan kişilerdir.

III. XVII-XVIII. Yüzyıllarda Kitap Sahibi Bulgaristan'lı Kadınlar

Bulgaristan coğrafyasında sıradan kadınların hayatlarına dair bilgi sahibi değiliz. Ancak belli bir malvarlığına sahip olanların Osmanlı döneminde şehirlerde kitap sahibi ve kitapsever olduğunu tespit edebiliyoruz. Buna dair örnekler XVII. ve XVIII. yüzyılda Rusçuk kentinde rastlamaktayız. 1695-1786 yılları arasında Şerriye Sicillerine yansıyan tereke kayıtlarına göre Rusçuk'ta kitap sahibi kadın sayısı 17'dir. Aynı dönemde Sofya'da bu sayı 40'dır (Sabev, 2011: 575). Hasan Ağa kızı Hadice, İsmail kızı Ümmühani, El-hac Hüseyin kızı Ümmetullah, Ali kızı Havva, İbrahim kızı Şerife Hümayun, İbrahim kızı Fatma, El-hac Mehmed kızı Bakiye, Mehmed Ağa kızı Hadice, El-hac Ahmed Ağa kızı Neslihan Hatun, Ali Bey kızı Ümmügülsüm, El-hac Ali kızı Hadice, Yusuf kızı Ayşe, Mehmed kızı Fatma, Mehmed kızı Emine ve Hatun adlı kadınlar, Rusçuk'ta kitap sahibi, kitapsever bayanlardır (Sabev, 2011: 575, 584, 586).

Buraya kadar belirtmemiz gerekir ki Bulgaristan Türk kadın imajının oluşma sürecinde kadın sultanlar, uçbeyleri gibi ileri gelenlerinin kızları, tasavvuf zümreleri içerisinde yer alan kadınlar, bey kızları, ağa kızları veya bir şekilde malvarlığı elde etmiş kişilerin yer aldığını görmekteyiz.

III. XIX. Yüzyılın İkinci Yarısında ve XX. Yüzyılın Başında Savaşlar, Göçler Ve Bulgaristan'lı Türk Kadını

XIX. yüzyılın ikinci yarısında özellikle 1877/78 Osmanlı-Rus Harbinden sonra kadınlar, göçlerden etkilenen en önemli kesimdir. XIX. yüzyılın ikinci yarısından ve XX. yüzyılın başından itibaren yaşanan göçler, Bulgaristan'daki Türk kadınına zorluklarla imtihan etmiştir. Göçler, acımasız düşman takibi, Bulgaristan Türk kadının sessizce içine gömeceği acılar yaşamasına neden olmuştur.

Balkan Savaşlarında da Türk kadını acısını içine gömerek evlat acısı, eş acısı yaşamıştır. Özellikle Pomak Türk kadınlarının Balkan Savaşlarında Pomakların Hıristiyanlaşmaya tabi tutulmasıyla her türlü işkenceye maruz kaldıkları ve düşmana karşı kahramanca mücadele ettikleri görülmektedir (Akgün, 2005: 1-28; Koyuncu, 2013: 139-196; Zafer, 2014: 363; Kamil, 2017: 442, 443).

Aşağıdaki tabloda yıllara göre Bulgaristan'dan Türkiye'ye göç etmiş erkek ve kadın sayısı yer almaktadır. Buna göre erkek ve kadın sayısı birbirine yakın olduğu ortaya çıkmaktadır.

TABLO 1: Bulgaristan İstatistiklerine Göre Bulgaristan'dan Türkiye'ye Göçler (Şimşir, 2009: 223-224)

Yıl	Erkek	Kadın	Toplam
1893	5771	5689	11460
1894	4422	4415	8837
1895	2492	2603	5095
1896	958	988	1946
1897	1388	1413	2801
1898	3572	3068	6640
1899	3818	3536	7354
1900	3704	3713	7417
1901	4564	4775	9339
1902	4729	4985	9717

III. 1. Bulgaristan'daki Türk kadının eğitimi

Bulgaristan'da kadınların eğitimine bakacak olursak daha çok 19. ve 20. yüzyılla ilgili verilere sahibiz. Bu anlamda 1875 yılına baktığımızda Tuna Vilayetinde eğitim gören kız öğrenci sayısı 15,842'dir. Erkek öğrenci sayısı 38,624'dür (Memişoğlu, 1995: 75). 1883 yılında Türk kadın öğretmen sayısı 30'dur. Aynı tarihlerde Türk erkek öğretmen sayısı 755'dir (Turan, 1998: 218).

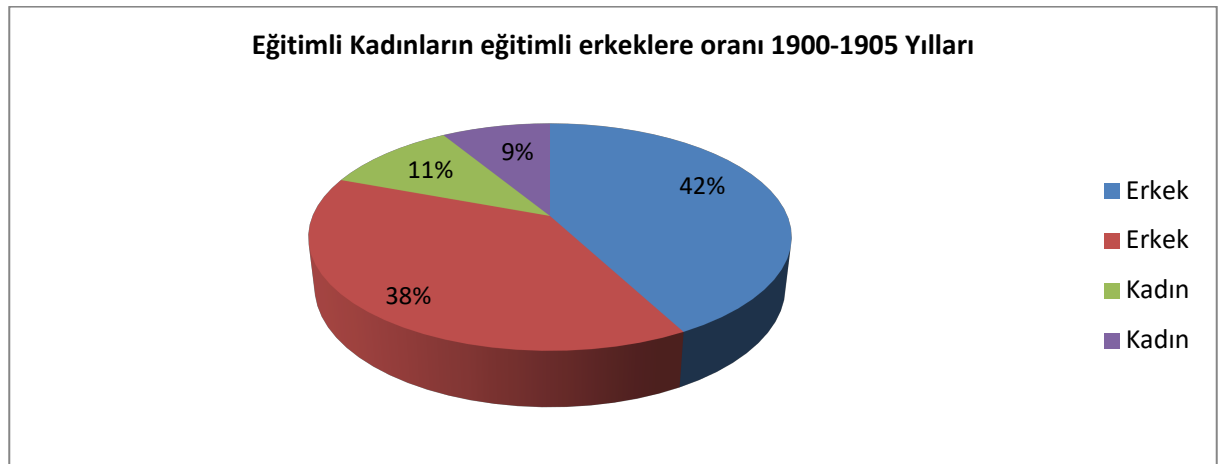
TABLO 2: 1900-1910 yılları arasında Bulgaristan'da Türkler arasında okuryazar oranı (Şimşir, 2009: 62)

Yıl	Erkek	Kadın
1900	%6.48	%1.76
1905	%6.46	%1.65
1910	%9.10	%3.10

TABLO 3: 1900 ve 1905 yıllarında Bulgaristan'da eğitilmiş Türk kadın sayısı (Turan, 1998: 283)

Yıl	Şehirler ve Kasabalar	Köyler	Toplam
1900	2,989	2,004	4,993
1905	2,783	1,313	4,096

Eğitilmiş Türk kadını sayısı 1900 ve 1905 yıllarında eğitilmiş erkek sayısına oranı %20 civarındadır (Turan, 1998: 283). 1907-1908 yıllarında Bulgaristan'da ilköğretim, rüştiye ve medrese olmak üzere okuyan Türk kızlarının sayısı toplam 29,068, erkeklerinki ise 34,448'dir (Turan, 1998: 234).

1928/1929 yılında Türk ilkokulda Türk kadın öğretmen sayısı 332, ortaokulda kadın öğretmen sayısı 20'dir. Aynı yıl ilkokulda kız öğrenci sayısı 18,525, ortaokulda ise 28'dir (Memişoğlu, 1995: 122).

IV. Komünizm Döneminde Bulgaristan'da Türk Kadını

Bulgaristan'da komünist dönemde okuyan kadın sayısı artış göstermiştir. Özellikle yüksek tahsil gerektiren alanlarda kadınlar giderek daha fazla yer almaya başlamışlardır. Aşağıdaki tablo sadece 1956 yılındaki verileri içermektedir.

TABLO 4: 1956 Nüfus Sayımına Göre Bulgaristan Türklerinin Eğitim Düzeyi (Şimşir, 2009: 268):

Kategori	Erkek	Kadın	Toplam
Okuma yazma bilmeyen	69,129	113,952	183,081
Yarım ilkokul eğitimi görmüş	69,031	50,069	110,100
İlkokul bitiren	96,586	72,569	169,155
Ortaokul bitiren	29,196	9,912	39,108
Liseyi bitiren	2,699	679	3,378
Yarı yüksek öğrenim gören	180	33	213
Yüksek öğrenim	159	33	192
Ve daha yukarı yaşta olanların toplamı	257,980	247,247	505,227

Bu dönemde eşyle omuz omuza çalışan, okuyan, yılmadan usanmadan evlatları ve ailesi için mücadele eden bir kadın karşımıza çıkmaktadır. Meşhur bir takım isimler, sanat ve bilim dallarında kendilerine yer edindiler.” 1965 Yılı'nın Bıraktığı Şiirler/Şiir Antolojisi”nde Mefküre Mollova da vardır. “1966 Yılı'nın Bıraktığı Şiirler/Şiir Antolojisi”nde ayrıca Havva Pehlivanova, Muzaffer Niyazieva, Necmiye Mehmedova, Nebiye İbrahimova'nın şiirleri yer almıştır. 1967 yılında bu isimlere şiirleriyle Emennaz İsmailova da katılmıştır (Memişoğlu, 1995: 312-313).

1950'li yıllarda Şumnu Türk Tiyatrosunda Saime Aliosmanova, Ayfer Davudova, Şöhret Alaidinova, Baise Çavuşeva gibi isimler sanatçı olarak çalışmaya başlamışlardır. Şumnu tiyatrosunun izleyicisi 1954 yılında 8000'e ulaşır. 1964 yılında Şumnu tiyatrosunda çalışıp ödül kazanan Türk kadın tiyatro sanatçıları var. Bunlar, Pakize Kadirova, Baise Ömerova, Emine Enverova, Bedriye Hamdiyeva, Pakize Hasanova'dır. Aynı yılı Kırcaali Tiyatrosundan Ulviye Ahmedova, Nezahat Mehmedova, Sevinç Aptullova, Nazmiye

Hüseyinova (bestekar), Razgrad Tiyatrosundan Fatmagül Bayramova, Behica Gafarova, Şöhret Alaidinova başarılı görülmüşlerdir (Şimşir, 2009: 320, 324). Kadın yazarlarımızdan 1950-1970’li yıllarda Mefkure Mollova, Nadiye Ahmedova, Lâmia Varnalı, Necmiye Mehmedova ve Nebiye İbrahimova isimlerini duyurmuşlardır.

1984-85 Bulgaristan’da gerçekleştirilen ad değişim sürecinde/soya dönüş sürecinde ve sonrasında Türk kadını mücadele eden eşinin en büyük destekçisi oldu. Cemile Küpçü bunun en güzel örneklerindendi. 1984-1989 yılları arasındaki döneme Türklerin, Bulgaristan’ın uyguladığı zorla Hıristiyanlaştırma ve Bulgarlaştırma politikasına karşı direnişleri damga vurur. Bu direnişlerde Zeynep İbrahimova Mustafafova, Vahide Babeçka, Gülten Osmanova, Ayşe Fettova gibi Türk kadınlarının isimleri geçmektedir. Komünist Bulgaristan’ın uygulamalarına karşı direnişte cesaretle aktif rol almışlardır (Zafer, 2010: 35, 41-42; Zafer 2012: 199-234).

IV.1.1. Kadriye LATİFOVA

Bu bölümde ünlenen bazı sanatçı ve yazarlarımızı hayatına kısaca değinmek istiyorum. Öncelikle sesiyle Bulgaristan Türklerini büyüleyen Kadriye Latifova’yı anmak gerekir.

Kadriye Latifova, yerli Türk halk türkülerini söyleyen ve belki de şöhreti ülke dışına taşımış önemli bir isimdir. Rodopların bülbülü olarak bilinen Kadriye Latifova, önce Haskovo, daha sonra da Kırcaali Türk tiyatrosunda çalışmış ve 500’den fazla türküyü söyleyerek Bulgaristan/Balkan Türk türkülerinin unutulmamasını sağlamıştır (Memişoğlu, 1995: 180).

Kadriye Latifova, 1928 yılında Haskovo’nun Golemantsi (Bey) köyünde doğmuştur. 1953 yılında Haskovo Türk tiyatrosunda çalışmaya başlamıştır. 1955’de Sofya’da düzenlenen ilk halk ulusal yarışmasında “Aliş’imin Kaşları Kare” türküsüyle birinci olur ve Bulgaristan’ın güneyinden kuzeyine kadar takip edilen bir sanatçı haline gelir. 1962 yılında 34 yaşında olduğu halde bir trafik kazasında hayatını kaybetmiştir. Ancak kısa hayatına rağmen 500’den fazla türküyü seslendirmiştir.² Ölümünden sonra Bulgaristan Devletinin verdiği “Kiril ve Metodiy” nişanına layık görülmüştür.³ Mariya Damyanova, Kadriye Latifova hakkında ilk belgeseli “Kadriye’nin Tiyatrosu Geliyor” adıyla çekmiştir. Kırcaali şehrinde de bir Kadriye Latifova anıtı bulunmaktadır. “Lamba da

² <http://www.misyongazetesi.com/Hbr-45-BULBUL-SESLLI-VE-YIGIT-YUREKLI-KADRIYE.html> (Erişim tarihi: 4.03.2018)

³ <http://www.tutunamayanlar.net/muzik/arsiv/197-kadriye-latifova> (Erişim tarihi: 4.03.2018)

Şişesiz Yanmaz mı”, ‘Sarı Gülüm Var Benim’, “Evlerinin Önü Handır”, “Rodop Dağları Engindir” seslendirdiği türkülerden bazılarıdır.⁴

Kadriye Latifova’yı örnek alan Bulgaristan’da başka Türk kadın sanatçılar da yetişmiştir. Bunlar arasında Ulviye Ahmedova, Aysel Hasanova, Sıdika Ahmedova, Fatmegül Bayramova, Ayfer Sadıkova, Emel Tabakova, Raziye Fazlieva’yı sayabiliriz. Bunların büyük kısmı, Şumnu, Razgrad ve Kırcaali Türk tiyatrolarında çalışmış ve türkülerini bu tiyatro sahnelerinden söylemişler, Sofya radyosunda icra etmişler ve gramofon plakları ile Bulgaristan Türk halkına ulaşımlardır (Memişoğlu, 1995: 180).

IV.1. 2. Yıldız İBRAHİMOVA

Yıldız İbrahim 1952 Silistre doğumludur. Bulgaristan’da yetişmiş önemli Türk kadın caz sanatçısıdır. Evrensel çapta Balkan, Türk, Roman ve Rus müziğini birleştiren ve söyleyen sanatçıdır. Müzikle tanışması Çocuk Müzik Okulunda aldığı piyano dersleriyle başlamıştır. Daha sonra Sofya Müzik Lisesi’ni, Bulgar Devlet Müzik Akademisi’ni birincilikle bitirmiştir. Sanatçı dört oktavlık sesi ve özgür doğaçlama ustalığı ile caz, folklor, çingene şarkıları ve avant-gard müziğine varıncaya kadar geniş uğraşı alanına ve değişik müziklerde spesifik tekniklerini değerlendirme yeteneğine sahiptir. Pek çok ünlü müzisyenle çalışmıştır. Yurtdışında pek çok ülkede konserler vermiştir. Yıldız İbrahimova’nın akademisyenlik yönü de vardır. Fransa, Almanya, Bulgaristan, Türkiye’de müzik okulları, konservatuar öğrenci ve öğretmenleri ile "Work Shop"lar düzenlemiştir. ODTÜ Müzik ve Güzel Sanatlar Bölümü ile Bilgi Üniversitesi Caz Müziği Bölümünde öğretim üyeliği yapmıştır. Yurtdışı festivallerinde Bulgaristan ve Türkiye’yi temsil etmektedir. Annesi, kızı ve yeğeniyle birlikte "Çocukça Şarkılar" albümünü hazırlamıştır.⁵

IV.2. Edebiyat ve Bilim Dünyasında Türk Kadını

IV.2.1. Mefkûre MOLLOVA

Kadın yazarlarımız arasında Mefkûre Mollov, Nadiye Ahmedova’yı ve Hayriye Memova-Süleymanova’yı zikretmek gerekir. Bu isimlerden Nadiye Ahmedova daha az bilinir. Onun 1964 yılında kaleme aldığı “Mavi Kordeleli Güvercin” adlı çocuk hikayelerinden oluşan kitabı, 1965 yılında yazdığı “Güldalı” adlı bir novela kitabı ile 1966 yılında okuyucusu ile tanışan “Solmıyan Karanfil” adlı çalışması bilinenler arasındadır (Memişoğlu, 1995: 174). Mefkûre Mollova’yı şair, yazar ve akademisyen olarak tanımlayabiliriz. 1927 yılında Hacıoğlupazarcık’da/Dobriç’te doğdu. İlk ve orta öğrenimini

⁴ <http://penepen.com/kadriye-latifova/> (Erişim tarihi: 4.03.2018)

⁵ <http://ww3.boyut.com.tr/yazar?Yildiz-Ibrahimova&ID=52> (Erişim tarihi: 4.03.2018)

doğduğu şehirde gördükten sonra Varna'da Fransız Kolejinde okumuştur. Daha sonra Sofya Üniversitesi'nin Fransız Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalında öğrenim görerek buradan mezun olmuştur. Bir süre memurluk yapar, "Eylülcü Çocuk" gazetesinde çalışır. 1954/55 eğitim-öğretim yılından başlayarak 1960 yılının sonuna kadar Sofya Üniversitesi'nin Türkoloji Anabilim Dalında asistanlık yapmıştır. Çağdaş Türk Dili ve Türk diyalektolojisi dersleri vermiştir. Sofya Üniversitesi'ni Türklerden arındırma politikası Mefkure Mollova'yı da etkiler. 1960 yılında Türkolojiden uzaklaştırılır. Mefkure Mollova, her şeye rağmen, bilimsel araştırmalarını sürdürerek Bulgaristan Türkleri'nin ağız özellikleri üzerine önemli çalışmalarda bulunmuştur. Mefkure Mollova şiir alanında da başarılı olur. "Barış" başlıklı ilk şiiri 1949'da "Yeni Işık" gazetesinde basılmıştır. 1964 yılında "Şiirler" kitabı yayımlanmıştır. Şiirlerinde bir içtenlik ve lirizm var. Sanattaki başarısı ne olursa olsun, Mefkure Mollova her şeyden önce Bulgaristan Türklerinin kültür tarihinde bir araştırmacı ve dilbilimci olarak yerini almıştır. 1989 yaz aylarında Fransa'ya göç eder ve Paris'te vefat ettiği 27 Haziran 2007 tarihine kadar burada yaşar.⁶

IV.2.2. Hayriye YENİSOY

Türkiye'de Hayriye Yenisoy, Bulgaristan'da Hayriye Memova Süleymanova adıyla bilinen ağır başlılığı ve samimi, dürüst kişiliği ile dikkat çeken örnek bir akademisyen olan Hayriye Yenisoy, 1934 yılında Filibe'nin Kriçim kasabasında doğmuştur. İlk ve ortaöğretimini (iptidai ve rüştiye) burada tamamlamıştır. Hayriye Memoğlu Rüştiyeyi tamamladıktan sonra Kriçim Bulgar Lisesinde okumuş ve 1952 yılında aliyülala (yüksek başarı) ile mezun olmuştur. Aynı yıl Sofya Üniversitesinde Türk gençlerine Türkçe eğitim veren bölümlerin açılması üzerine Hayriye Memoğlu da Türk Filolojisi bölümüne kaydını yaptırmıştır. Hayriye Memoğlu'nun ilk basılan eserleri "Sebahattin Ali'nin Kuyucaklı Yusuf" romanını Bulgarcaya çevirmesi ile "Mihail Şolohov ve Eserleri" olmuştur. Bunlar, 1955 yılında Yeni Işık gazetesinde yayımlanmıştır. 1956 yılında Sofya Üniversitesinin Türk Filolojisi Bölümünden mezun olan Hayriye Memoğlu, Kırcaali Türk Öğretmen Okulunda (Türk Pedagoji Mektebinde) Türk dili ve edebiyatı öğretmenliğine atanmıştır. Kırcaali'de mecburi hizmetinin tamamlanması üzerine Eski Zağra Öğretmen Uzmanlaşma Enstitüsüne "Türk Okulları" kürsü başkanlığına atanmıştır. Türk okullarında eğitim-öğretimin geliştirilmesi için çalışmalarda bulunmuştur. Aynı yıllarda ikinci bir bölüm olarak Sofya Üniversitesinin Bulgar Dili ve Edebiyatı Bölümünde öğrenim görmeye başlamış ve bu bölümü başarıyla tamamlayarak yükseköğrenim düzeyinde ikinci bir diplomaya sahip olmuştur. Bunun üzerine Hayriye Memova, Türk-Bulgar, Slav-Türk dil etkileşimi, folklor etkileşimi üzerine çalışmalar yapmaya başlamıştır. Daha sonra Sofya Üniversitesi Türkoloji Bölümünün açmış olduğu sınavı kazanarak bu bölüme öğretim üyesi olarak atanmış ve burada 22 yıl çalışmıştır. Üniversite tarafından

⁶ <http://www.biyografya.com/biyografi/7172;>

Bakü'ye gönderilerek Azerbaycan Devlet Üniversitesinde Türk dili, ses bilgisi ve leksikoloji üzerine ihtisas yapmıştır. Azerbaycan'da *Tarihi Süreç İçinde Türk Dilleriyle Slav Dilleri Arasındaki Etkileşim* adlı doktora tezini savunmuştur. Sofya Üniversitesinde başasistan, kıdemli öğretim görevlisi gibi görevlerde bulunmuş. Daha sonra da Bulgar Bilimler Akademisi Balkanoloji Enstitüsüne atanmıştır. 1989 yılında zorunlu göç sürecinde ailesiyle birlikte Türkiye'ye gelmiş ve Yenisoy soyadını almıştır. 1991 yılında Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Bulgar Dili ve Edebiyatı Bölümüne atanmıştır. Eski Bulgarca, Bulgar yazı dili, Çağdaş Bulgar dili grameri, leksikoloji gibi çeşitli dersler vermiştir. Bir süre Muğla Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Türk Lehçeleri Bölümünde ve Doğu Akdeniz Üniversitesinde bulunmuştur.

Bulgarca-Türkçe Tematik Sözlük, Çağdaş Bulgar Dili Grameri başta olmak üzere Bulgaristan Türklerinin sözlü ve yazılı edebiyatı üzerine 5 derleme kitabı ve çok sayıda makalesi bulunmaktadır. Totaliter rejim döneminde Hayriye Memova'nın topladığı Türk folklor ve diyalektolojisiyle ilgili çok sayıdaki araştırma malzemesine ve hazırlamakta olduğu bir kitaba el konulmuştur. Henüz matbaada olan Türkçe-Bulgarca ve Bulgarca-Türkçe Tematik Sözlüklerinin yakılması emredilmiş ve Hayriye Memova, Bulgar Devletinin "Tek Ulus" yaratma politikasına karşı geldiği gerekçesiyle hakkında soruşturma açılmıştır. Bu soruşturma 1989 sonunda Komünist rejimin yıkıldığı tarihe kadar sürmüştür. Daha sonra Bulgaristan Cumhurbaşkanı Jelö Jelev'in emriyle depoda kilit altında bulunan Bulgarca-Türkçe Tematik Sözlük çıkartılmış ve raflarda yerini almıştır. Türkçe-Bulgarca tematik Sözlük ise güncellenerek 2007 yılında Türkiye'de Milli Eğitim Bakanlığı tarafından basılmıştır. Yine totaliter rejimin uygulamaları sebebiyle Hayriye Memova, Sofya'da temizlikçi ve işçi olarak Elektrokar fabrikasında çalıştırılmış, sık sık Bulgar güvenlik güçleri tarafından sorgulamaya tabi tutulmuştur. Doçentlik sürecinin tamamlanması da yine rejimin engellemeleri nedeniyle durdurulmuştur. 10 Kasım 1989 tarihinde totaliter rejime son verilince Hayriye Süleymanoğlu'nun doçentliği de Bakanlar Kuruluna bağlı Yüksek Atestasyon Komisyonu tarafından onaylanabilmiştir. 250 civarında eseri olan Hayriye Yenisoy'un çalışmaları pek çok yabancı dilde yayımlanmıştır. Hayriye Süleymanoğlu Yenisoy, Türkiye'de ve Türkiye dışında düzenlenen birçok ulusal ve uluslararası kongre, sempozyum ve panellere bildirimleriyle katılmıştır. 1994'te Süvari dergisinin, 2004 yılında da Türk Dünyası Yazarlar ve Sanatçılar Vakfı'nın (TÜRKSAY) Türk Dünyasına Hizmet Ödüllerine lâyık görülmüştür. Başka kurum ve kuruluşlarca da ödüllendirilmiştir.⁷ Hayriye Yenisoy, 24.03.2018 tarihinde Ankara'da vefat etmiştir.⁸

⁷ <http://www.bizimgazete.bg/iz-b%C4%B1rakanlar/hayriye-s%C3%BCleymano%C4%9Flu-yenisoy-hayat%C4%B1-ve-eserleri#.Wp4WkujFLIU>

⁸ https://kircaalihakber.com/?pid=3&id_news=20792. (Erişim tarihi: 17.11.2018)

IV.2.3. Zeynep ZAFER

1958 yılında Bulgaristan'da doğdu. 1992'de Bulgaristan'ın Şumen (Şumnu) şehrinde bulunan Eğitim Fakültesi Bulgar Dili ve Edebiyatı ile Rus Dili bölümünden mezun oldu. 1984-1989 sürecinde Bulgarların Bulgarlaştırma politikasına karşı direniş hareketlerinde yer almış ve 1989 yılında Bulgaristan tarafından sınır dışı edilerek Türkiye'ye gelmiştir. 1992 yılında A.Ü. Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Batı Dilleri ve Edebiyatları Bölümü Bulgar Dili ve Edebiyatı Anabilim dalında uzman olarak çalışmaya başladı. 1996'da Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Bulgar Dili ve Edebiyatı Bilim Dalında yüksek lisansını, 1998'de de doktorasını tamamladı. 2000/2001 yılında eğitim-öğretime başlayan Rus Dili ve Edebiyatı Bölümünü kurmak amacıyla davet edildiği Gazi Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesinde 1999 yılında yardımcı doçent kadrosuna atandı. 2003 yılında Rus ve Bulgar Edebiyatları alanında doçent oldu. 2010'da profesör kadrosuna atandığı Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Bulgar Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalındaki görevine devam etmektedir. 2 telif kitabı, 4 çeviri kitabı, çok sayıda yurt içi ve yurtdışı yayını ve çevirileri bulunmaktadır. *Yeni Bir Bakış Açısıyla İvan Vazov*, *Anton Çehov'un Öykü Sanatı ve Tükriye'de Pomaklar* gibi kitap ve çevirileri vardır (Zafer 2009, Zafer 2010, Zafer 2002, Zafer 2012, Zafer 2016, Zafer 2018). 2015 yılında *Adımı Elimden Aldıkları Gün* adlı çalışmasında Bulgaristan'da 1970-1980'li yıllarda yaşanan asimilasyon sürecinin Türk topluluklarının edebiyatına yansımalarına dair antoloji kitabını hazırlamıştır (Zafer ve Çenokojev, 2015). Bulgarca ve Türkçe olarak çok sayıda makale yazmış ve kitap editörlüğü yapmıştır.⁹

VI. Kahraman Eş: Cemile KÜPÇÜ ve Kahraman Anne: Türkan Bebeğin Annesi

Örnek kahraman eş ve ana olarak iki Bulgaristan'lı Türk kadını zikretmek istiyorum. Biri Cemile Küpçü ve diğeri de Türkan Bebek'in annesi Fatma. 2017 yılında hayata gözlerini yuman Cemile Küpçü, şair Recep Küpçü'nün eşidir. Bulgaristan'daki Türk kültürünü aktaran annelerimizden birisidir. Cemile Küpçü, Bulgaristan Türklerinin kimlik ve Türklüğüne yönelik şiirler kaleme alan eşi şair Recep Küpçü'nün en önemli destekçisi olmuştur. Eşinin fikirlerini paylaşan ve Türklük mücadelesini sürdüren Cemile Küpçü, 21.05.1936 yılında Burgaz şehrinde dünyaya geldi. Kırcaali Türk Pedagoji Okulu'ndan mezun oldu. Öğretmenlik yaptı. 1955 yılında Bulgaristan Türklerinin sesi şair Recep Küpçü ile evlendi. Bu evlilik şair Recep Küpçü'nün faili meçhul bir cinayete maruz kaldığı 26.04.1976 tarihine kadar 21 yıl sürdü. Bu sürede Cemile Küpçü, eşinin en büyük destekçisi ve dert ortağı oldu. Eşinin ölümünden sonra Cemile Hanım, eşi şair Recep Küpçü'nün Bulgaristan Türkleri için verdiği mücadeleyi kararlılıkla sürdürdü. 1989 yılında

⁹ <http://cv.ankara.edu.tr/kisi.php?id=zzafer@ankara.edu.tr°er=1> (Erişim tarihi: 10.03.2018)

zorunlu göçe tabi tutularak Türkiye'ye göç etmek zorunda kalır. Cemile Küpçü eşinden sonra bir oğlunu da kaybeder. Cemile Küpçü'nün şahsında Bulgaristan Türklüğü ve Müslümanlığı için mücadele eden, aynı zamanda eşini, çocuğunu şehit veren örnek bir Bulgaristan Türk kadın modeliyle karşılaşırız.¹⁰

Burada bir de Türkan Bebek'in annesini de anmak gerekir. Türkan bebek, Bulgaristan'da isim değiştirme sürecinin sembolü haline gelen ve Kızılağaç (Kirkovo) Mogilyane (Kayaloba) köyünde meydana gelen olaylarda hayatını kaybeden en küçük şehidimizdir. 26-27 Aralık 1984 tarihleri arasında Kirkovo Belediyesi'nde Kayaloba, Yurtçular ve civar köylerden yaklaşık 10000 Türk kadın, erkek ve çocuk, soykırımı protesto etmek amacıyla Mogilyane köyüne toplanır. Milisler, toplananları dağıtmak için müdahale edince halkın tepkisiyle karşılaşır. Bu sırada milislerin ateş açması sonucu üç kişi hayatını kaybeder. Hayatını kaybedenler arasında Kitna köyünden Musa Yakup ve Kayaloba köyünden Ayşe Hasan ile Türkan bebek de vardır. Köylüler evlerine dönerken yollarda bir katliam daha yaşanır ve sayısı bilinmeyen birçok Türk de buralarda vurulur. Zorluk çıkararak ve karşı gelenler ise Belene kampına sürgün edilir.¹¹

VII. Göçlerle Türkiye'ye Gelmiş ve Türkiye'de Yer Edinmiş Bulgaristan'lı Kadınlar

1877/78 yılından itibaren Türkiye'ye değişik tarihlerde göç etmiş kadınların ya kendileri ya da çocukları topluma mal olmuştur. Bunlar arasında Sabiha Gökçen'in pilot olarak yetiştirdiği Nezihe Vranyalı¹², Prof. Dr. Halime Doğru-Kozlubele¹³, Prof. Dr. Leman Ergenç¹⁴ gibi isimleri sayabiliriz. Ayrıca 89 göçüyle Türkiye'ye gelip de toplumda önemli

¹⁰<http://www.balgocizmir.org.tr/index.php/2017/08/07/bulgaristan-turklerinin-buyuk-sairi-recep-kupcunun-esi-cemile-kupcunun-vefati/> (Erişim tarihi: 28.02.2018)

¹¹https://kircaalihaber.com/?pid=3&id_news=9836 (Erişim tarihi: 3.03.2018)

¹² Nezihe Vranyalı, Bulgaristan'ın Vidin şehrinde 1925 yılında doğmuştur. Sabiha Gökçe'nin yetiştirdiği dört pilotun birisidir. Sabiha Gökçe'nin Sofya'daki gösterisinden etkilenerek Türkiye'ye gelmiş ve Türkkuşu Eğitim Merkezine kayıt olarak sırasıyla paraşütçülük, planör ve pilot brövesi almıştır. Türkkuşu okullarında pek çok öğrenci yetiştirmiştir. 2004 yılında vefat etmiştir. <https://forum.donanimhaber.com/balkan-gocmeni-unlu-simalar--27908790> (Erişim tarihi: 10.03.2018)

¹³ 1940 yılında Bulgaristan'ın Varna İline bağlı Kozluca kasabasında doğmuştur. 1958 yılında İstanbul Çamlıca Kız Lisesini tamamladıktan sonra İstanbul Üniversitesi edebiyat Fakültesi Tarih Bölümünü bitirdi. Yüksek Lisans ve Doktora öğrenimini Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalında tamamladı. 1983 yılında Anadolu Üniversitesinde çalışmaya başladı. 2002 yılında profesör oldu. Bilinen önemli eserleri: *Osmanlı İmparatorluğunda Yaya-Müselleme-Taycı Teşkilatı, XV. Ve XVI. yüzyıllarda Sivrihisar Nahiyesi, Lehistan'da Bir Osmanlı Sultanı IV.Mehmed'in Kamanıçe-Hotin Seferleri ve Bir Masraf Defteri, 1844 Nüfus Sayımına Göre Deliorman ve Dobruca'nın Demografik, Sosyal ve Ekonomik Durumu, XVI. Yüzyılda Eskişehir ve Sultanönü Sancağı, Bir Kadı Defteri Işığında Rumeli'de Yaşam*, <http://www.kimdirhayatieserleri.com/halime-dogru-kimdir-hayati-ve-eserleri-hakkinda-bilgi.html> (Erişim tarihi: 10.03.2018)

¹⁴ Leman Ergenç, 1937 yılında Bulgaristan'ın Harmanlı kentinde doğmuştur. İlk ve ortaöğretimini Harmanlı'da tamamladıktan sonra 1955 yılında Sofya'da Türk Öğretmen Okulunu bitirmiştir. 1955-1960 yılları arasında Azerbaycan Devlet Üniversitesi Doğu Dilleri ve Edebiyatları Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı ve Psikoloji Bölümlerini tamamlamıştır. Dimitrovgrad'da (Kayacık, Karaatlı ve Kokarca köylerinden oluşan Güney Bulgaristan'da Hasköy iline bağlı bir kent) Rusça öğretmenliği, Filibe Milli kütüphanesinde lisans uzmanlığı, Asenovgrad/Stanımaka'da Türkçe öğretmenliği yapmıştır. 1967 yılında Türkiye'ye göç etmiştir. 1971-1991 yılları arasında Ankara Üniversitesi Dil ve

yer edinmiş Bulgaristan kökenli Türk kadınlarımıza da değinmemiz yararlı olacaktır. Bunlar arasında Hayriye Yenisoy, Zeynep Zafer, Nesrin Özören, Neriman Ersoy Hacısalihoğlu, Nurcan Özgür Baklacioğlu, Emine İnanır gibi akademisyen ve yazarları sayabiliriz. Silistre İlinin Doğcalar köyünden (Paisievo) olan Nesrin Özören, Mikrobiyoloji ve Genetik alanında uzmanlaşmış olup halen Boğaziçi Üniversitesinde görev yapmaktadır. Pravadı doğumlu olan Neriman Ersoy Hacısalihoğlu, başta Bulgaristan olmak üzere Balkan tarihi üzerine çalışmaları ile tanınmaktadır. Filibe, Varna, Bulgaristan'da Türk vakıfları, Balkan Savaşları üzerine çok sayıda makalesi ve birisi 89 Göçü üzerine olmak üzere editörlüğünü yaptığı iki kitap sahibidir (Hacısalihoğlu ve Hacısalihoğlu, 2012; Sarıyıldız, Yürekli, Karacakaya ve Ersoy Hacısalihoğlu, 2015). Nurcan Özgür Baklacioğlu ise, uluslararası ilişkiler alanında çalışmalar yapmakta olup Balkanlarla ilgili çok sayıda makalesi vardır. Bulgaristan'da Hak ve Özgürlükler Hareketine yönelik önemli bir kitabı bulunmaktadır (Özgür Baklacioğlu, 1999)

Türkiye'de Bulgaristan ve Balkanlardan gelenler için akademisyenliğin dışında sivil toplum örgütleri çerçevesinde çalışan ve bu noktada takdir edilmesi gereken Bulgaristan kökenli Türk kadınlarımızdan söz etmemek çalışmamızda derin bir eksiklik yaratacaktır. Bunlardan zekası, sabrı, ağır başlılığı ile dikkat çeken İzmir Balkan Göçmenleri Kültür ve Dayanışma Derneğinin Başkanlığını yapmış Fahriye Ersoy'u saymamız gerekir.

Fahriye Ersoy, İzmir Bal-Göç'ün 2014-2017 yılları arasında Genel Başkanlığına seçilmiş olup başkanlık görevini başarıyla icra etmiştir. 1960 yılında Bulgaristan, Mestanlı ilçesi Güren köyünün Gabolla mahallesinde doğdu. İlkokul ve Ortaokulu Güren'de okudu. Mestanlı Lisesinden mezun olduktan sonra Kırcalı Eğitim Enstitüsü Matematik ve Fizik Öğretmenliği Bölümünü tamamladı. Mestanlı İlçesi Yeni Cuma köyünde 7 yıl Matematik öğretmeni olarak çalıştı. Lisans tamamlamak için de Filibe Üniversitesinde 2 yıl okuduktan sonra 1989 yılının Temmuz ayında eşi ve iki çocuğu ile birlikte Türkiye'ye zorunlu göçe maruz kaldı ve İzmir'e yerleşti.

1989 yılı sonu İzmir'de öğretmen olarak göreve başladı. Sırasıyla İzmir Atatürk Lisesi, Torbalı Karakuyu İlköğretim Okulu, Menderes İlköğretim Okulu, Görece Mustafa Kemal İlköğretim okullarında matematik öğretmenliği yaptıktan sonra 2015 yılında emekliye ayrıldı.

2000 yılında Görece'de daha önce faaliyet göstermiş ancak kapanmış olan Bal-Göç Şubesinin yeniden faaliyete geçmesi için çaba göstermiş ve Şube başkanı seçilerek 2007 yılına kadar birçok başarılı çalışmaya imza atmıştır. 2007 yılından 2014 yılına kadar

Tarih-Coğrafya Fakültesi Rus Dili ve Edebiyatı Bölümünde çalışmıştır. Yüksek Lisans ve Doktorası Yeni Türk Edebiyatı alanında yapmıştır. 1990 yılında Slav Dilleri ve Edebiyatları Bölümünde doçent olmuştur. 1991 yılında kurulan Bulgar Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı başkanlığına atanmıştır. 1998 yılında da profesör unvanını almıştır. *Bulgar Yayınlarında Türkler* (1989), *Bulgar Edebiyat Tarihi* (1996) gibi eserleri önemlidir. <http://www.biyografya.com/biyografi/7199> (Erişim tarihi: 10.03.2018)

da İzmir Bal-Göç Genel Merkez Başkan Yardımcılığı görevinde bulunmuştur. 2014-2017 yıllarında da İzmir Bal-Göç'de Genel Başkan olarak görevde kalmıştır. Birçok projede yer almış, birçok projenin gerçekleşmesine katkı sağlamıştır. Sabırlı ve çalışkan kişiliği ile başarılı bir yönetim sergilemiştir. İzmir Bal-Göç'ün 2002 yılından itibaren günümüze kadar BGF Federasyonunun yönetiminde, kurulduğu 2010 yılından itibaren de EBRDF Federasyonunun yönetiminde yer almaktadır.

İş dünyasında isim yapmış ve Bulgaristan kökenli başarılı bir isim Sevginar Baştekin'i saymak gerekir. 2017 yılı Türkiye'nin Kadın Girişimcisi Yarışması'nı kazanmıştır.¹⁵ Medya sektöründe Hatice Ağlaç, Nahide Deniz, Gülhan Şen isimlerini zikretmek yerinde olacaktır.

Medya sektöründe önemli isimlerden Hatice Ağlaç, Bulgaristan medyasının takibi ve Türkiye'deki gelişmeleri Bulgarca olarak yıllarca titizlikle seçen, hazırlayan, tercüme eden ve sunan bir isimdir. Hatice Ağlaç, 1949 da Bulgaristan'ın Şumnu şehrinde doğmuştur. İlk, orta ve lise öğrenimini Şumnu'da tamamlar. Varna Ekonomi Üniversitesi-İşletme Fakültesini bitirdikten sonra, zorunlu hizmetini Şumnu Bölge İstatistik Müdürlüğünde tamamlar. Daha sonra Şumnu'da yeni kurulan bir bilgi işlem merkezinde, bilgisayar programcısı ve proje yöneticisi olarak çalışır. 1982 yılında Türkiye'ye gelir. 1983 yılında TRT Dış Yayınlar Dairesi Başkanlığı, Yabancı Diller Müdürlüğü- Bulgarca masasında Mütercim- Spiker olarak çalışmaya başlamıştır. Bir süre sonra Bulgarca Masası şefi olarak atanır. 2015 yılına kadar burada çalıştıktan sonra emekliye ayrılmıştır. Ankara'da 2001 yılında kurulan Balkan Göçmenleri İktisadi Araştırma ve Sosyal Yardımlaşma Vakfı- BİSAV kurucu üyesidir ve bir dönem vakfın başkan yardımcılığı görevini yürütmüştür.

Medya alanında diğer önemli bir isim Nahide Deniz'dir. Bulgaristan doğumludur. Bulgaristan'da Türk isimlerinin zorla Bulgarlaştırma sürecinde Türkiye'ye göç etmiştir. Sofya Üniversitesi Gazetecilik Fakültesi mezunudur. İkinci bir alan olarak Sofya Üniversitesi Bulgar Dili ve Edebiyatı bölümünü tamamlamıştır. Halen Bulgaristan Haber Ajansının ve BTV kanalının Türkiye temsilciliğini yapmaktadır. BBC gibi bazı kanallarda Bulgarca, Türkçe ve Rusça olarak haberler, yorumlar ve TV programları hazırlamaktadır. *Trakya'nın Renkli Dünyası: Aşırı Memleket* (İstanbul 2017) adlı eserde yazar olarak yer almaktadır. Çok sayıda Türkçeden Bulgarcaya ve Bulgarcadan Türkçeye çevirdiği eser mevcuttur. Özellikle Türkçeden Bulgarcaya çevrilenler arasında İpek Çalışlar'ın "Latife Hanım", Reşat Nuri Güntekin'in "Akşam Güneşi", İnci Aral'ın "Sadakat" ile "Mor", Başak Sayan'ın "Bağlama Korkusu", Ece Vahapoğlu'nun "Öteki", Ömer Özgüner "Başkasını Seviyorum" adlı eserlerini sayabiliriz.

¹⁵ <http://www.bghaber.org/bghaber/turkiyenin-en-basarili-kadin-girisimcisi-bulgaristanli/> (Erişim tarihi: 5.03.2018)

Bir de İzmir’de tanıdığım Türkiye’de vatani görev esnasında evlatlarını şehit veren anneler var ki onların da burada ismini zikretmek yerinde olacaktır. Embiye Güneş, Münevver Küleci¹⁶, Filiz Bayraktar, Bahriye Mutlu, Nebibe Mutlu, evlat acısını vatan sevgisi uğruna metanetle karşılayan Bulgaristan kökenli annelerimizdendir.

Günümüzde, hala Bulgaristan’da yaşayan ve üreten edebiyatçılarımızın bazılarını anmakta yarar vardır. Nurten Remzi, Emel Balıkçı, Resmiye Mümin, Şefika Refik, Hatice Durgut, Aysun Ramadan gibi isimler önemlidir. Türkçe yazmayan Türk asıllı yazarlar da bulunmakta. Bunların arasında Mümün Tahir, Nevin Sadıkova, Vildan Bayramova, Vildan Sefer ve Selver Alieva gibi isimler zikredilebilir.

Bugün, Türkiye’de yazarlık serüvenini devam ettirenlerden Hafize Gün, Arzu Tahir, Kadriye Cesur, Aynur Açıkgöz, Suna Yılmaz ve Halime Yıldız gibi isimleri bu kategoride zikretmek gerekir.¹⁷

Sonuç

Asırlar, acılar, savaşlar, göçler, Bulgaristan’da güçlü bir Türk kadını imajı yaratmıştır. Bulgaristan’lı Türk kadını, çalışkan, eşi ile omuz omuza hayat mücadelesi veren, ailesine ve evladına kol kanat gerendir. Savaşların acısını yaşamış, çeşitli zorbalıklarla karşılaşmış, zulme maruz kalmıştır. Savaşın, göçün veya Bulgar zulmü neticesinde bazen eşinden, bazen çocuğundan vazgeçmek zorunda kalmıştır. Mücadele etmiş, ayakta kalmak için uğraşmıştır. Hayatın kendisine sunduğu zorluklara rağmen Bulgaristan’lı Türk kadını, kendini yetiştiren, el becerisi gelişmiş, iyi bir anne, iyi bir eş, çalışkan ve toplumda yer almasını bilen kadındır. Tarlada, fabrikada çalıştığı gibi doktor, hemşire, öğretmen, sanatçı olur. Ne iş yaparsa yapsın layıkıyla, gayretle yapmaya çalışır, hayatın zorluklarına göğüs germekten çekinmez.

Bulgaristan’da yaşayan ve Türklük için mücadelesini sürdüren, Türk kültürünün muhafazası için çalışan çok sayıda eğitilmiş kadın yaşamaktadır. Bulgaristan’da doğup, orada eğitim aldıktan sonra 1989 göçüyle üniversite mezunu çok sayıda Türk kadını Türkiye gelmiştir. Bunlar arasında akademisyen, öğretmen, doktor, hemşire, avukat, yazar, gazeteci gibi farklı meslek dallarında yetişmiş kadınlar, Türkiye’ye geldikten sonra çeşitli kurumlarda istihdam edilmişler ve burada kendilerine verilen vazifeleri layıkıyla yerine getirmeye çalışmışlar ve çalışmaktadırlar.

¹⁶ <http://www.balgocizmir.org.tr/index.php/2017/03/28/bal-gocun-canakkale-zaferi-ve-sehitleri-anma-gunu-etkinliginde-duygu-seli-yasandi/> (Erişim tarihi: 28.02.2018)

¹⁷ Habibe Ahmedova, “Bulgaristan’da Türk Edebiyatının Dünü ve Bugünü, https://www.kircaalihaber.com/?pid=9&id_aktualno=24, (Erişim tarihi: 5.03.2018)

KAYNAKÇA

A. Arşiv Kaynakları

CDA/BOA TT 20
CDA/BOA TT 382
CDA/BOA TT 470
CDA/BOA TT 713
TKGMA KK 559
TKGMA KK 561
Edirne Salnamesi, 1310

B. Tetkik Eserler

Ahmedova, Habibe, “Bulgaristan’da Türk Edebiyatının Dünü ve bugünü, https://www.kircaalihaber.com/?pid=9&id_aktualno=24, (Erişim tarihi: 5.03.2018).

Akgün, A. “Bulgaristan’da Asimilasyon ve “Zavallı Pomaklar” Adlı Bir Risale”, Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 8.13 (2005): 1-28.

Ersoy Hacısalıhoğlu, Neriman&Mehmet Hacısalıhoğlu, 89 Göçü: Bulgaristan'da 1984-89 Azınlık Politikaları ve Türkiye'ye Zorunlu Göç, İstanbul 2012.

Erdoğan Özünlü, Emine&Ayşe Kayapınar, 1472 ve 1560 Tarihli Akıncı Defterleri, Ankara 2017.

Kamil, İbrahim, “Pomak Türklerinin “Kimlik” Mücadelesi Ve Bulgaristan Komünist Partisinin Gizli Kararları (1948-1984)”, Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi, 59 (2017): 435-477.

Kayapınar, Ayşe&Emine Erdoğan Özünlü, Mihaloğulları’na Ait 1586 Tarihli Akıncı Defteri, Ankara 2015.

Kılıç, Filiz, ve Tuncay Bülbül, Demir Baba Velâyetnâmesi (İnceleme-Tenkitli Metin), Ankara, 2011.

Koyuncu, Aşkın, “Balkan Savaşları Sırasında Pomakların Zorla Tanassur Edilmesi (1912-1913)”, OTAM, 33 (2013): 139-196.

Köksal, Osman, XIX. Yüzyıl Osmanlı Dünyasında Birlikte Yaşam Standardına Lokal Bir Yaklaşım: Şumnu Örneği, <http://www.ayk.gov.tr/wp-content/uploads/2015/01/K%C3%96KSAL-Osman-XIX.-Y%C3%99CZYIL-OSMANLI-D%C3%99CNYASINDA-B%C4%B0RL%C4%B0KTE-YA%C5%99EAM-STANDARDINA-LOKAL-B%C4%B0R-YAKLA%C5%99EIM-%C5%99EUMNU-%C3%96RNE%C4%99E%C4%B0.pdf>.

Memişoğlu, Hüseyin, Bulgaristan’da Türk Kültürü, Ankara 1995.

Özgür Baklacioğlu, Nurcan, Etnik Sorunların Çözümünde Hak Ve Özgürlükler Hareketi, İstanbul, 1999.

Sabev, Orlin, “Okuyan Taşralı Bir Toplum: Rusçuk Müslümanlarının Kitap Sevgisi (1695-1786), Balkanlar’da İslam Medeniyeti Uluslararası Üçüncü Sempozyum Tebliği, Bükreş, Romanya/1-5 Kasım 2006, c. II, İstanbul, 2011: 575-607.

Sarıyıldız, G., F. Yürekli, R. Karacakaya ve Neriman Ersoy Hacısalıoğlu, Osmanlıdan Cumhuriyete Sosyo - Kültürel Siyasi Yansımalar, İstanbul, 2015.

Sezer, Musa, XVI. Yüzyılda İsmihan Sultan’a Ait Dupniçe Mülk Toprakları (Mülknâme ve Sınırnâme ile birlikte), Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi, 62 (2018): 375-395.

Şimşir, Bilal, Bulgaristan Türkleri, Ankara 2009.

Turan, Ömer, The Turkish Minority in Bulgaria (1878-1908), Ankara, 1998.

Venedikova, Katerina, ” Bayrakıt s nadpisi ot Momçilgradskoto selo Postnik-Teke”, Numizmtaika, Sgrafistika i Epigrafika, 5 (2009): 377-410+Tablo XLI-XLIV.

Zafer, Z., “Balkan Savaşları ve Pomaklar”, 100. Yılında Balkan Savaşları (1912-1913), İhtilafı Duruşlar, 1. Cilt, ed. Mustafa Türkeş, Ankara 2014: 351-367 .

Zafer, Z., “Bulgaristan Türklerinin 1984-1989 Eritme Politikasına Karşı Direnişi”, Gazi Akademik Bakış, 3. 6 (2010): 27-44.

Zafer, Z., Chernokojev, V. Kogato mi otneha imeto: "Vuzroditelniyat protses" prez 70-te - 80-te godini na XX vek v literaturata na müsülmanskite obshtnosti, İztok Zapad, Sofiya 2015.

Zafer Z. Yeni Bir Bakış Açısıyla İvan Vazov, Her Dilde Yayıncılık, Ankara 2009.

Zafer Z. Anton Çehov'un Öykü Sanatı, Cem Yayınevi, İstanbul 2002.

Zafer, Z. Bulgarların Etnik Temizlik Siyaseti (1877-1989), Balkan Kongresi, 9. Uluslararası Mübadele ve Balkan Türk Kültürü Araştırmaları Kongresi Bildirileri, Samsun 5-6 Aralık 2015, Samsun: Uğur Ofset, 2016. 187–202.

Zafer Z. Bulgaristan Türklerinin 89 Göçünü Hazırlayan Eritme Politikasına Karşı Direnişi, Yayın yeri: 89 Göçü. Bulgaristan’da 1984-89 Azınlık Politikaları ve Türkiye’ye Zorunlu Göç, BALKAR&BALMED, İstanbul 2012, s. 199-234.

Zafer, Z. Türkçe-Bulgarca Sözlük, TDK Yayınları, Ankara 2018.

Zelengora, Georgi, Türkiye'deki Pomaklar, çev. Z. Zafer, TTK Yayınları, Ankara, 2017.

C. Dijital Kaynaklar:

<http://aves.istanbul.edu.tr/nurcan.ozgur/>

<http://bulgaristanalperenleri.blogspot.com.tr/2014/10/prof-dr-halime-kozlubel-dogrudan-btgye.html> (Erişim tarihi: 10.03.2018)

<http://cv.ankara.edu.tr/kisi.php?id=zzafer@ankara.edu.tr°er=1> (Erişim tarihi: 10.03.2018)

<http://highgenic.com.tr/sirket/kurucumuz/3> (Erişim tarihi: 18.11.2018)

<http://penepen.com/kadriye-latifova/> (Erişim tarihi: 4.03.2018)

<http://ww3.boyut.com.tr/yazar?Yildiz-Ibrahimova&ID=52> (Erişim tarihi: 4.03.2018)

<http://www.ajansuniversite.istanbul.edu.tr> (Erişim tarihi: 18.11.2018)

<http://www.balgocizmir.org.tr/index.php/2017/03/28/bal-gocun-canakkale-zaferi-ve-sehitleri-anma-gunu-etkinliginde-duygu-seli-yasandi/> (Erişim tarihi: 28.02.2018)

<http://www.balgocizmir.org.tr/index.php/2017/08/07/bulgaristan-turklerinin-buyuk-sairi-recep-kupcunun-esi-cemile-kupcunun-vefati/> (Erişim tarihi: 28.02.2018)

<http://www.bghaber.org/bghaber/turkiyenin-en-basarili-kadin-girisimcisi-bulgaristanli/> (Erişim tarihi: 5.03.2018)

<http://www.biyografya.com/biyografi/7172> (Erişim tarihi: 4.03.2018)

<http://www.bizimgazete.bg/iz-b%C4%B1rakanlar/hayriye-s%C3%BCleymano%C4%9Flu-yenisoy-hayat%C4%B1-ve-eserleri#.Wp4WkujFLIU> (Erişim tarihi: 4.03.2018)

<http://www.kimdirhayatieserleri.com/halime-dogru-kimdir-hayati-ve-eserleri-hakkinda-bilgi.html> (Erişim tarihi: 10.03.2018) <http://www.biyografya.com/biyografi/7199> (Erişim tarihi: 10.03.2018)

<http://www.misyongazetesi.com/Hbr-45-BULBUL-SESLI-VE-YIGIT-YUREKLI-KADRIYE.html> (Erişim tarihi: 4.03.2018)

<http://www.tutunamayanlar.net/muzik/arsiv/197-kadriye-latifova> (Erişim tarihi: 4.03.2018)

<https://forum.donanimhaber.com/balkan-gocmeni-unlu-simalar--27908790> (Erişim tarihi: 10.03.2018)

<https://int.search.myway.com/search/AJimage.jhtml> (Erişim tarihi: 18.11.2018)

https://kircaalihaber.com/?pid=3&id_news=20792 (Erişim tarihi: 17.11.2018)

https://kircaalihaber.com/?pid=3&id_news=9836 (Erişim tarihi: 3.03.2018)

<https://www.24chasa.bg/Article/352562>

EK

Foto 1: Kadriye LATİFOVA

Kaynak: <https://www.24chasa.bg/Article/352562>
(Erişim tarihi: 10.03.2018)

Foto 2: Yıldız İBRAHİMOVA

Kaynak: <https://int.search.myway.com/search/AJimage.jhtml>

Foto 3: Mefküre MOLLOVA

Kaynak: <http://www.biyografya.com/biyografi/7172>
(Erişim tarihi: 10.03.2018)

Foto 4: Hayriye Memoğlu YENİSOY

Kaynak: <http://www.bizimgazete.bg/iz-b%C4%B1rakanlar/hayriye-s%C3%BCleymano%C4%9Flu-yenisoy-hayat%C4%B1-ve-eserleri#.WqOfB-jFLIU>
(Erişim tarihi: 10.03.2018)

Foto 5: Cemile KÜPÇÜ

Kaynak: <http://www.balgocizmir.org.tr/index.php/2017/08/07/bulgaristan-turklerinin-buyuk-sairi-recep-kupcunun-esi-cemile-kupcunun-vefati/>
(Erişim tarihi: 28.02.2018)

Foto 6: Türkan Bebeğin Annesi Fatma

Kaynak: <http://www.hurriyet.com.tr/gundem/iste-turkan-bebegin-hikayesi-10646848>
(Erişim tarihi: 10.03.2018)

Foto 7: Zeynep ZAFER

Kaynak: <http://cv.ankara.edu.tr/kisi.php?id=zzafer@ankara.edu.tr°er=1>
(Erişim tarihi: 10.03.2018)

Foto 8: Halime DOĞRU KOZLUBEL

Kaynak: <http://bulgaristanalperenleri.blogspot.com.tr/2014/10/prof-dr-halime-kozlubel-dogrudan-btgye.html>
(Erişim tarihi: 10.03.2018)

Foto 9: Prof. Dr. Emine İNANIR

Kaynak: <http://www.ajansuniversite.istanbul.edu.tr>
(Erişim Tarihi: 18.11.2018)

Foto 10: Doç. Dr. Nurcan ÖZGÜR BAKLACIOĞLU

Kaynak: <http://aves.istanbul.edu.tr/nurcan.ozgur/>
(Erişim Tarihi: 18.11.2018)

Foto 11: Dr. Öğr. Üyesi Neriman ERSOY HACİSALİHOĞLU

Kaynak: Neriman ERSOY HACİSALİHOĞLU arşivi

Foto 12: Fahriye ERSOY

Kaynak: Fahriye ERSOY arşivi

Foto 13: Hatice AĞLAÇ

Kaynak: Hatice AĞLAÇ arşivi

Foto 14: Nahide DENİZ

Kaynak: Nahide DENİZ arşivi

Foto 15: Sevginar BAŞTEKİN

Kaynak: <http://highgenic.com.tr/sirket/kurucumuz/3>

FOTO 16

1597 Tarihli Silistre Evkaf Defteri

- Vakf-ı İne Hatun bint-i Hoca Haydar
- Nakdiye 9000
- Bazarbaşı mescidi imamı yevmi bir cüz' ve tilavet ede deyu şart olunmuş.

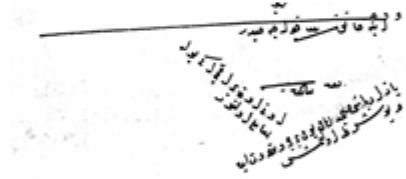

FOTO 17

Varna Nahiyesinde Esmihan Sultan Vakfı

- An evkaf-ı Merhume İsmihan Sultan
- Nâhiye –i Varna
- Karye-i Kuyucuk Derbend, tabi-i Varna, an evkaf-ı İsmihan Sultan

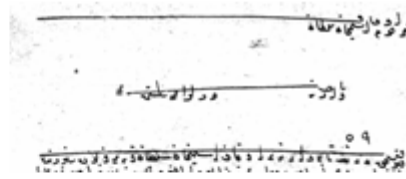

FOTO: 18 Osmanlı Döneminde Silistre Sancağında yer alan ve bugün Romanya Dobruca'sında kalan İsmihan Sultan Cami/Mankalya (1575)

